

NAAR EEN NIEUWE OMGANG MET DIVERSITEIT

De school als huis dat je samen bouwt

Vereniging voor katholiek
en christelijk onderwijs

INHOUD

Voorwoord	3
Inleiding	4
1. Samenleven als huis dat je samen bouwt	5
2. Fundament van vertrouwen, hoop en liefde	7
3. Samen bouwen aan de school	10
Verhalen te gebruiken bij Kerst en Pasen	*14*

COLOFON

TEKST
Jan Jorrit Hasselaar, Guido de Bruin, Gerdien Bertram-Troost

EINDREDACTIE
Corine de Reus

UITGAVE
Verus, vereniging voor katholiek en christelijk onderwijs

VORMGEVING
Studio 94.81, Waddinxveen

FOTOGRAFIE
Shutterstock

10/20

VOORWOORD

Geïnspireerd door het werk van Jonathan Sacks, een verrassende stem van wereldfaam, worden we in deze uitgave uitgedaagd om als school en scholenkoepel op reis te gaan met geloof, hoop en liefde als kompas. Sacks benadrukt dat geloof (*faith*) niet gaat over je handtekening zetten onder een set van geloofswaarheden, maar over je vertrouwen leren stellen in een weg van liefde. Op deze weg zijn mensen geen middel om een doel te bereiken, maar voor alles goed en waardevol, ongeacht prestaties en afkomst. Tijdens de reis bouwen we samen dus aan een huis waarin iedereen ertoe doet.

Zo'n reis is niet de zoveelste naïeve uitnodiging tot een betere wereld. De brochure benadrukt het cruciale belang van een terugkerende Sabbat of oase. Dit zijn momenten waarin gesprek en luisteren centraal staan en niet debat en zelf steeds het woord willen nemen. Het zijn momenten om te bouwen aan vertrouwen, en om elkaar en elkaars inspiratie en achtergrond beter te leren verstaan. Op deze momenten vieren we al in het nu wie we voor elkaar willen zijn. Bovenal maken deze plekken ruimte voor verschil, ook wanneer dat spanning oproept en confronterend is. Juist door de confrontatie heen kunnen nieuwe verbindingen ontstaan en kunnen we meer mens worden. Scholen worden zo excellente oefenplaatsen voor het goede leven.

De hier geschetste zienswijze past bij wat Verus verstaat onder burgerschap. Burgerschap is niet in de eerste plaats een socialisatieopdracht waar leerlingen van bovenaf waarden opgelegd krijgen. Het perspectief van geloof, hoop en liefde nodigt leerlingen, en ook personeel, uit mee te bouwen, een ieder op haar of zijn eigen manier. Samen oefenen en bouwen we zo aan scholen, buurten, dorpen en steden waarin ruimte, zorg, aandacht is voor een ieder. Burgerschap wordt daarmee vooral een pedagogische opdracht.

Berend Kamphuis
voorzitter Verus

INLEIDING

Dit project begint met christelijk geïnspireerde scholen die anders doen en willen denken als het gaat om diversiteit. Ze herkennen zich niet in de polariserende omgang met diversiteit, die steeds luider klinkt in hun buurt en stad. Ze willen in hun onderwijs bijdragen aan een samenleving met ruimte voor iedereen. De scholen willen dit niet doen door afscheid te nemen van de christelijke wortels. Ze willen ruimte leren maken voor de toenemende diversiteit onder scholieren en personeel, juist vanuit het eigen DNA van christelijk geïnspireerd onderwijs.

In de periode 2017-2019 hebben scholen en Verus eerste stappen gezet in het ontwikkelen van een inclusieve samenleving geïnspireerd vanuit de Bijbelse bronnen. Als inspiratiebron voor een inclusieve omgang met diversiteit hebben we in dit project gebruik gemaakt van het werk van rabbijn Jonathan Sacks. Juist deze relatieve 'buitenstaander' voor christelijk geïnspireerd onderwijs zou wel eens inspiratie kunnen bieden om de Bijbelse bronnen op een inclusieve, toegankelijke en inspirerende wijze te ontsluiten in de diverse context waarin scholen zich bevinden. Sacks zou wel iets in z'n taal en benadering kunnen hebben dat nodig is om met elkaar verder te komen als gelovigen, niet-gelovigen en iedereen daar tussen in.

Deze brochure wil geen eindpunt zijn van een project, maar een komma waarachter steeds meer scholen mee gaan doen. We stimuleren dan ook het gebruik van deze uitgave binnen scholen. We stellen het zeer op prijs als u uw ervaringen met ons deelt, zodat we met en van elkaar kunnen leren. Ook kunt u naar aanleiding van deze uitgave contact opnemen met Verus als u ondersteuning zoekt om een vergelijkbaar traject binnen uw school of scholengroep te starten.

We bedanken de fondsen die dit project mogelijk hebben gemaakt: Steunfonds Christelijk Onderwijs, Steunfonds Rijn-Delfland, de Vermeulen Brauckman Stichting en de Maatschappij van Welstand. Een speciaal woord van dank ook aan de leerlingen, ondersteunend personeel, docenten, directies en bestuur van Het Baken Almere voor de samenwerking in dit project. Ook dank aan de collega's van de faculteit religie en theologie (Vrije Universiteit Amsterdam), Eveline van Staalduine-Sulman, Bert Jan Lietaert Peerbolte, Arie Zwiep en Peter-Ben Smit, die met hun expertise bijgedragen hebben aan het doordenken van de Bijbelverhalen. Tot slot, een woord van dank aan Erik Borgman (Tilburg University) voor zijn inspirerende betrokkenheid bij dit project.

Jan Jorrit Hasselaar, Guido de Bruin en Gerdien Bertram-Troost

Leeswijzer

In sectie 1 verkennen we diversiteit in de Nederlandse samenleving. We kijken naar verschillende manieren om daarmee om te gaan. Speciale aandacht is er voor samenleven als huis dat je samen bouwt, ontleend aan het werk van Jonathan Sacks.
Sectie 2 zoomt, als achtergrond-informatie, verder in op de manier van Bijbellezen die Sacks hanteert. Een benadering die toegankelijk wil zijn voor iedereen, wat je achtergrond ook is.
Sectie 3 geeft concreet aan hoe het perspectief van het huis dat je samen bouwt eruit kan zien binnen scholen en hoe het perspectief in dit project handen en voeten heeft gekregen.

1. SAMENLEVEN ALS HUIS DAT JE SAMEN BOUWT

Een wereld van verschil

Opgroeien in het Nederland van vandaag betekent gevormd worden in een wereld vol diversiteit: etnisch, cultureel, religieus en sociaal-economisch. Door onder andere globalisering en een snelle technologische ontwikkeling is diversiteit in relatief korte tijd gaan behoren tot het weefsel van het dagelijks leven. Op school, bij de sportvereniging, in de straat en op het werk komen we steeds vaker mensen tegen van wie geloof, cultuur, achtergrond en gewoonten anders zijn dan de onze. Tegelijkertijd groeit het besef dat de vorm waarin globalisering zich manifesteert, niet voor een iedereen goed uitpakt. De zekerheden van gisteren blijken vandaag niet meer zo vast te zijn. Mensen zien hun omgeving in hoog tempo veranderen, maken zich zorgen over baan en pensioen en lijken dikwijls de grip op hun leven te verliezen. Deze tot voor kort ondenkbare ontwikkelingen stellen ons voor nieuwe vragen en uitdagingen.

Diversiteit als smeulende kwestie

Kim Putters, directeur van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP), stelt dat bovenstaande ontwikkelingen al jaren onderdeel zijn van een veenbrand in onze samenleving. Deze veenbrand is ontstaan doordat "… onze manier van werken, leren, zorgen en samenleven weliswaar fundamenteel verandert, maar weinig samenhangend op de lokale en landelijke politieke agenda terecht komt."[1]

De nadruk op een eenzijdige vorm van economische groei en individuele welvaartsbeleving drukt volgens Putters de urgentie van bovenstaande ontwikkelingen naar de achtergrond. In deze brochure omschrijven we de gangbare vormen van economische groei en andere meetindicatoren als de 'eerste taal'. Het is de taal van meten is weten. Deze taal is van groot belang voor een goede aansturing *(good governance)* in scholen en de bredere samenleving. Tegelijkertijd heeft deze taal de neiging om de complexiteit van de werkelijkheid te reduceren tot dat wat meetbaar is en in cijfers uit te drukken is.

Volgens Putters is het daarom juist deze 'eerste taal' die ons het zicht op vragen rondom diversiteit ontneemt. Vragen rondom diversiteit laten zich namelijk niet op deze manier waarnemen. Putters geeft aan dat er hierdoor 'smeulende kwesties' in onze samenleving zijn ontstaan. Zonder een aanvullende aanpak zullen volgens hem de verschillen tussen groepen in de samenleving - hoog- en laagopgeleiden en autochtonen en mensen met een niet-Westerse migratieachtergrond - verder toenemen.

Het failliet van twee samenlevingsmodellen

Voor een aanvullende benadering op smeulende kwesties van diversiteit gaan we te rade bij rabbijn Jonathan Sacks. Van 1991 tot 2013 was hij opperrabbijn van Groot-Brittannië. In 2016 kreeg hij de prestigieuze Templetonprijs toegekend, ook wel de Nobelprijs voor Religie genoemd.[2] Sacks is als hoogleraar verbonden aan diverse universiteiten.

In zijn boek *The Home We Build Together* (2007) beschrijft Sacks aan de hand van twee beelden hoe Westerse samenlevingen zijn omgegaan met diversiteit:

- Het eerste beeld is dat van een **landhuis**. Dit beeld staat voor een samenleving waarin je als gast welkom bent. Je wordt gastvrij ontvangen en krijgt een eigen kamer toebedeeld. Maar in een landhuis blijf je ook op langere termijn een gast en de gastheer bepaalt de regels. Het is het huis van de ander, niet dat van jou. Het beeld staat voor minderheden die zich vooral moeten aanpassen, zo niet hun cultuur moeten opgeven (assimileren). Sacks geeft aan dat grofweg gesteld kan worden dat het landhuis als beeld van samenleven in het Westen

1. Kim Putters, *Veenbrand: Smeulende kwesties in de welvarende samenleving* (Amsterdam: Prometheus, 2019), 14.
2. In Nederland is er toenemende belangstelling voor het werk van Sacks. Zo verschenen er in 2016 Nederlandse vertalingen van twee van zijn boeken: *Niet in Gods naam: Een pleidooi tegen religieus extremisme en religieus geweld*, en *Een gebroken wereld heel maken. Verantwoordelijk leven in tijden van crisis*. In 2019 verscheen een vertaling van Sacks' commentaar op het Bijbelboek Exodus, *Exodus: boek van de bevrijding*.

overheerste tot aan de jaren vijftig van de vorige eeuw.

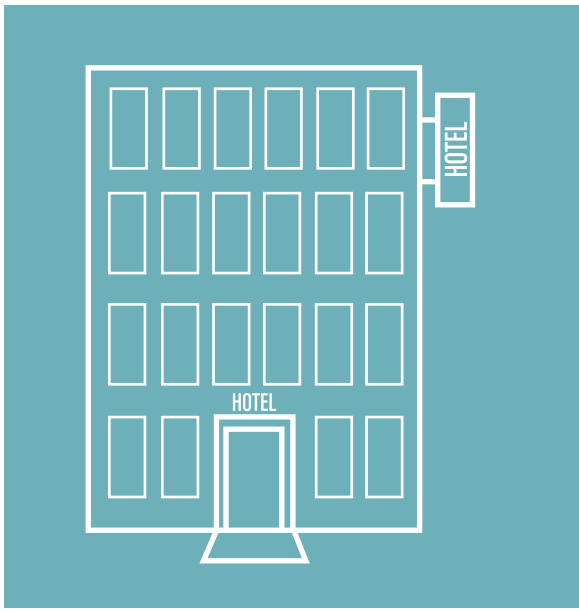
- Het tweede beeld is dat van een **hotel**. Daar leven mensen samen op basis van een contract dat hen verplicht om te betalen voor de diensten die ze afnemen. Een hotel biedt nieuwkomers dezelfde vrijheid en gelijkwaardigheid als de mensen die er al zijn. In een hotel is iedereen te gast. Het een plek waar je verblijft maar niet thuis bent. Je voelt geen loyaliteit aan het hotel. Je hebt er geen wortels en het is geen onderdeel van wie je bent. Dit beeld staat voor Sacks voor multiculturalisme. Dat kan snel leiden tot segregatie (groepen die langs elkaar heen leven): er is geen dominante cultuur, en geen nationale of gedeelde identiteit. Er zijn geen outsiders omdat er geen insiders zijn. Iedereen leeft in ruimtes die niet met elkaar in verbinding staan. Dit beeld op samenleven is ontstaan na de jaren vijftig van de vorige eeuw.

In de loop van de jaren is steeds zichtbaarder geworden dat de hotelvariant , hoe goed bedoeld ook, leidt tot polarisatie in dorpen en steden. Zeker na de aanslagen van 11 september 2001 bleek er in de samenleving meer verdeeldheid te zijn langs de lijnen van afkomst en religie dan eerder gedacht. Het failliet van de 'hotelsamenleving' leidt volgens Sacks tot een 'beweging naar binnen'. Mensen trekken zich terug in kleinere netwerken en gemeenschappen en beginnen zich identiteitsvragen te stellen: wie zijn wij en van welk verhaal maken we eigenlijk onderdeel uit?

Een andere benadering: Samenleven als huis dat je samen bouwt

Als reactie op het failliet van de 'hotelsamenleving' gaan er stemmen op om terug te gaan naar het beeld van het landhuis. Van nieuwkomers wordt dan geëist dat zij zich aanpassen aan de dominante cultuur, vaak gezien als de 'joods-christelijke' cultuur. Sacks wijst echter op een ander alternatief. Hij stelt dat als we de joodse en christelijke wortels van de westerse samenlevingen echt serieus nemen en aan het woord laten, we uitkomen op een ander beeld van samenleven, namelijk samenleven als een huis dat je samen bouwt. Dit alternatieve beeld waardeert de achtergrond van zowel meerderheid als minderheden. Het erkent dat er verschillen zijn, maar benadrukt dat verschillen niet perse een bron van conflict zijn. Verschillen tussen mensen kunnen ook een bron van vernieuwing en verrijking zijn. Juist *omdat* iedereen zijn of haar eigenheid inbrengt, kan het gezamenlijke huis beter, mooier en veelkleuriger worden. Je kunt immers niet een huis bouwen met alleen timmerlui. Je hebt ook metselaars, loodgieters, elektriciens, dakbedekkers en installateurs nodig. Een ieder brengt vanuit zijn of haar eigenheid unieke stenen in om samen het huis te bouwen. Hierdoor kan er een gemeenschap geboren worden over sociale, culturele, economische en levensbeschouwelijke muren heen. Diversiteit wordt hier gewaardeerd omdat het de samenleving rijker kan maken. Dit alternatieve perspectief op samenleven is integratie zonder assimilatie.

Kan deze metafoor van samenleven als een huis dat je samen bouwt christelijk geïnspireerd onderwijs ondersteunen bij hedendaagse vragen rond diversiteit? Sommige christelijke scholen hadden of hebben iets van een landhuis: leerlingen (en in toenemende mate ook personeel) zonder christelijke achtergrond zijn welkom maar moeten zich aanpassen aan een bepaalde christelijke identiteit. Tegelijk lijken sommige scholen ook op een hotel: stilzwijgend wordt erkend dat er inmiddels mensen met uiteenlopende achtergronden en opvattingen verblijven, maar er ontstaat geen vruchtbare verbinding met deze achtergronden en opvattingen ten dienste van de school als geheel.

Werkvorm: Bespreek met het team welke aspecten van de school passen bij het model van het landhuis, welke bij dat van het hotel en welke bij dat van ‘het huis dat je samen bouwt’. Welk model spreekt je het meest aan en waarom? Wat is waardevol om als school te behouden, wat moet de school misschien loslaten, en wat kan er doorontwikkeld worden?

In dit project verkennen we samen met christelijk geïnspireerde scholen of het, met Sacks als inspiratiebron, mogelijk is om een andere omgang met diversiteit vorm te geven dan landhuis of hotel. In de benadering van Sacks is de Bijbelse traditie waarin de school staat geen instrument om te bepalen wie er wel en wie er niet bij horen (landhuis). Ook hoeft deze traditie geen bron van verlegenheid te zijn (hotel metafoor). Op basis van zijn werk kan er juist in de Bijbelse wijsheidstraditie inspiratie gevonden worden om klas en school vorm te geven als een huis dat je samen bouwt. Zou deze zienswijze tot een alternatief kunnen leiden voor onze omgang met diversiteit?

2. FUNDAMENT VAN VERTROUWEN, HOOP EN LIEFDE

Voor veel scholen die hun wortels hebben in de christelijke traditie, is teruggrijpen op de eigen bronnen niet (meer) vanzelfsprekend. Scholen en hun besturen erkennen dikwijls de blijvende waarde van de christelijke traditie. Tegelijkertijd vinden ze het niet eenvoudig om die wijsheidstraditie voor het voetlicht te brengen bij leerlingen en personeel met zeer uiteenlopende achtergronden. Dikwijls zijn leerlingen en medewerkers weinig vertrouwd met deze traditie of heeft men er zelfs weerstand tegen.[3]

Het is belangrijk om verlegenheid en ongemak serieus te nemen. Tegelijkertijd hoeven ze niet het laatste woord te hebben. Juist in de Bijbelse wijsheidstraditie kan een tweede taal gevonden worden, die een deel van onze werkelijkheid belicht waar we anders weinig woorden voor hebben. Sacks' manier van Bijbellezen kan behulpzaam zijn, om deze tweede taal voor iedereen te ontsluiten.

Goede verhalen

Sacks benadrukt dat de Bijbel een verhalenboek is. Volgens Sacks hebben de bijbelschrijvers niet voor niets voor de vorm van het verhaal gekozen. Hiervoor is een aantal redenen aan te dragen:

- Verhalen zijn toegankelijk voor iedereen. Immers, als er een goed verhaal wordt verteld, spitst iedereen de oren. Door verhalen te vertellen, maken de bijbelschrijvers zingeving voor iedereen toegankelijk, en niet slechts voor een eliteclubje van ingewijden, theologen, joden of christenen.
- In goede verhalen kan iedereen iets vinden wat hem of haar aanspreekt, omdat de verhalen verschillende lagen in zich hebben. Die lagen voorzien in verschillende behoeften en nodigen uit tot een proces om de verhalen steeds dieper en ook steeds opnieuw te leren verstaan.
- Goede verhalen gaan over onszelf: mensen van vlees en bloed, die ploeteren, het vaak goed doen en goed bedoelen, maar ook falen. Zo ook Bijbelverhalen. Ze laten het leven zien in al zijn schoonheid en lelijkheid, met alle ups-and-downs. Ze gaan niet over opgepoetste helden of supermensen. Ze gaan over levens waarin het meezit en tegenzit, waarin dingen lukken en mislukken. Ze laten de mooie en donkere kanten van het leven zien: oorlog, liefde, vriendschap, wraak. Het zijn verhalen die achter de Facebook en Instagram-versie kijken die we graag van onszelf laten zien.
- Goede verhalen hebben een open einde. Ze hebben een open toekomst, en laten ons vrij om er in ons eigen leven een vervolg aan te geven.

Verborgen tegenverhaal

De Bijbelverhalen hebben verschillende lagen in zich. Voor kinderen is er het verhaal aan de oppervlakte. Het verhaal zoals we dat letterlijk lezen in de Bijbel. Sacks daagt echter uit om volwassen te worden met de verhalen. Het kenmerk van Bijbelverhalen is namelijk dat er een 'verborgen tegenverhaal' aanwezig is. De werkelijke betekenis van de verhalen komt omhoog in de dimensie onder de oppervlakte.

- *Verborgen* tegenverhaal, het gaat hier om een dimensie die je alleen op het spoor kunt komen door zorgvuldig te lezen of te luisteren: *close reading*. De Bijbelverhalen geven namelijk signalen en tegenstrijdigheden, dikwijls niet zichtbaar genoeg om meteen opgemerkt te worden. Ze zijn echter wel opvallend genoeg om een bedachtzame lezer terug te laten gaan en de tekst nog eens te lezen. Om deze verborgen dimensie op het spoor te komen gaat het erom dat mensen zich nieuwsgierig en kritisch opstellen naar de tekst. Niks hoeft voor zoete koek geslikt te worden. In de Hebreeuwse bijbel komen we het woord 'gehoorzamen' dan ook niet tegen.[4] In plaats daarvan gebruikt men het woord *Shema*, luister. Wat staat er? Waarom heeft de schrijver het zo weergegeven? Door de tekst op de voet te volgen, komen er 'als

3. Onderzoek van Betram-Troost et al (2015) laat zien dat de persoonlijke levensovertuiging van docenten werkzaam in het christelijk voortgezet onderwijs lang niet altijd naadloos aansluit bij de formele levensbeschouwelijke identiteit van de school. Op verschillende terreinen (zoals bijvoorbeeld rondom het inrichten van dagopeningen en (christelijke) feesten) levert dit spanningen en verlegenheid op. Bertram-Troost, G.D., Versteegt, I., Van der Kooij, J., Van Nes, I. en Miedema, S. (2015), *Om eigenheid en openheid. Inspiratie, motivatie en levensbeschouwing van docenten in het christelijk voorgezet onderwijs* (Den Haag: Oranje van Loon).

4. Met dit project willen we ruimte maken voor iedereen. Daarom gebruiken we in deze brochure niet het woord 'Oude Testament' om het eerste deel van de bijbel aan te duiden. Een dergelijke gebruik kan de indruk wekken dat dit deel is vervangen door het Nieuwe Testament. Beide testamenten leggen elkaar echter uit, willen steeds opnieuw geïnterpreteerd worden in de actuele situatie, en de actuele situatie in hun licht. Als we verwijzen naar het eerste deel van de bijbel, dan gebruiken we de term Hebreeuwse bijbel. Voor het tweede deel gebruiken we de term Nieuwe Testament.

vanzelf' diverse thema's op tafel. De lezer kan dan ontdekken dat het eigenlijke verhaal veel rijker en complexer is dan men eerst dacht.

- Verborgen *tegenverhaal*, er is een verhaal onder de oppervlakte die niet alleen verborgen is, maar doorgaans ook totaal anders dan het verhaal aan de oppervlakte. Als we de merkwaardige signalen en tegenstrijdigheden in het verhaal aan de oppervlakte opmerken, dan zal men een onverwacht tegen-verhaal kunnen ontdekken. Een dergelijke methode beperkt zich niet slechts tot het Jodendom. We herkennen in deze methode bijvoorbeeld ook de prachtige uitspraak van de (christelijke) kerkvader Origenes uit de derde eeuw: 'God liet fouten in de Bijbel toe om te laten zien dat we ons niet tevreden moeten stellen met een letterlijke uitleg van de Bijbel, maar steeds de diepere zin moeten zoeken'.

De Exodus

Sacks gebruikt in zijn werk het verhaal van de Exodus om het perspectief van samenleven als huis dat je samen bouwt te ontwikkelen.[5] Wie het Exodusverhaal oppervlakkig leest, zal denken dat het gaat over een God die met tien plagen de slaven uit het Egypte van de farao bevrijdt. Sacks stelt echter dat zo'n lezing naast de betekenis van het verhaal grijpt. De betekenis van de tekst blijkt namelijk te zitten in een tweede laag onder de oppervlakte. Een zorgvuldige lezing van de tekst laat zien dat er een aantal dubbelverhalen in de Exodus verteld worden.[6] De betekenis hiervan wordt zichtbaar als we deze dubbelverhalen naast elkaar zetten:

1. Er zijn twee gevechten, één onmiddellijk voor, de ander onmiddellijk na het doorkruisen van de Rietzee. Het eerste gevecht is tegen de farao en zijn strijdwagens (Exodus 14), het tweede tegen de Amalekieten (Exodus 17).
2. Er zijn twee versies van de stenen tafels die de openbaring op berg Sinaï weergeven. De eerste versie is voor de episode met het Gouden Kalf, gebroken door Mozes toen hij de berg afkwam (Exodus 24), de tweede is nadat het volk vergeving heeft ontvangen voor het Gouden Kalf (Exodus 34).
3. Er zijn twee momenten dat God is gehuld in een wolk van glorie, één keer op de berg Sinaï (24:15-18), de andere keer, aan het einde van Exodus, in de Tabernakel (40:34-35).
4. Het Sinaï-verbond werd twee keer uitgesproken. Eén keer door God (20:1-14), de tweede keer door Mozes (24:1-11).
5. Er zijn twee verslagen van de bouw van de Tabernakel, één voor (25-30), de andere (35-40) na het Gouden Kalf.

Volgens Sacks vindt er in elk van deze dubbelverhalen eenzelfde omkering van de verantwoordelijkheid plaats. In het eerste verhaal gaat het over goddelijk ingrijpen, in het tweede verhaal gaat het over menselijk initiatief.

In het oude Egypte werd de farao gezien als zoon van God, en slaven waren doorgaans niet meer waard dan stenen. Het Exodusverhaal legt zich niet bij deze situatie neer. Het vertelt hoe de slaven uit Israël uiteindelijk door God worden bevrijd uit de onderdrukking en wegtrekken uit Egypte. Maar de slaven moeten vooral zichzelf leren vrij maken, anders zal de vrijheid nooit langdurig zijn. In de reis van 40 jaar die dan volgt leren de slaven een samenleving te bouwen waarin een ieder zoon of dochter van God is.

In de geschiedenis heeft het Exodusverhaal veel mensen kracht en moed gegeven om hun bevrijding vorm te geven. Zo inspireerde het Exodusverhaal Martin Luther King tot de toespraak 'I have a dream' (1963). Het is één van de meest beroemde toespraken aller tijden. In een situatie die voor mensen met een donkere huidskleur meer op een nachtmerrie leek, sprak hij over de droom van vrijheid en liefde: "Ik heb een droom dat de zoons van voormalige slaven en de zoons van voormalige slavenhouders ooit op de rode heuvels van Georgia aan de tafel van broederschap zullen zitten." Zijn toespraak was een belangrijke stap op weg naar de Burgerrechtenwet van 1964, die de belangrijkste vormen van discriminatie van Afro-Amerikanen en vrouwen verbood.

Inclusief (samen)leven

Als je leest zoals hierboven weergegeven, willen de verhalen in de Hebreeuwse Bijbel mensen in hun eigen tijd en context inspireren tot bevrijding en een inclusieve samenleving. Ook in andere Bijbelverhalen komen we stemmen tegen die inclusief proberen te denken. Aartsvaders en aartsmoeders als Abraham, Mozes, Rachab en Ruth kwamen in hun leven een dimensie in de werkelijkheid op het spoor die ze uit eerbied niet bij de eigen naam noemden. Het is een dimensie van *chessed*, een liefde waarin zowel jij als de ander er mag zijn. Deze vorm van liefde creëert geen 'zij' tegenover een 'wij'.

De schrijvers van het Nieuwe Testament grijpen terug op deze

5. Jonathan Sacks, The Home We Build Together: Recreating Society (London: Continuum, 2007).
6. Jonathan Sacks, Exodus: boek van de bevrijding (Middelburg: Skandalon, 2019), 26.

verhalen om hun ervaring met Jezus te verwoorden en te verbeelden. De schrijver van het Mattheüsevangelie begint bijvoorbeeld met een stamboom vanuit de Joodse geschriften om zichtbaar te maken dat er een voortgaande lijn is vanuit de Hebreeuwse Bijbel naar het Nieuwe Testament. Ook zet hij Jezus neer als de nieuwe Mozes. Daarbij wordt Jezus omschreven in Mattheüs (2:23) als Nazoreeër. Dit is niet alleen een woordspeling op zijn woonplaats Nazareth, maar kan ook gezien worden als 'notsér chessed', oftewel hij die *chessed* bewaard en bewaakt. In Jezus en zijn daden van liefde en trouw wordt zo iets van God zichtbaar, die, in Exodus 34: 7, ook wordt omschreven als Hij die *chessed* bewijst.

De Bijbelse verhalen roepen zo een samenleving op waar we niet te gast zijn en waar we ook geen kamer huren. Ze roepen een beeld op van het goede (samen)leven als een huis dat we samen bouwen. Vanuit deze verhalen heeft het huis dat we samen bouwen een fundament van vertrouwen (in het Hebreeuws *emunah*), liefde (in het Hebreeuws *chessed*) en hoop.

Vertrouwen

Het Hebreeuwse woord *emunah* wordt vaak vertaald met geloven in God, in de zin van instemmen met een stelsel van (religieuze) waarheden dat het gezag ontleent aan 'iets boven ons'. Geloven in die zin is dan iets dat je vooral thuis of in de kerk doet. Als het in christelijk geïnspireerd onderwijs om geloven in deze betekenis gaat, krijgen mensen met een andere levensbeschouwelijke achtergrond uiteraard het gevoel dat ze daar niet bij (willen) horen.

Hier heeft geloven echter een andere betekenis. Geloven gaat over de vraag in wie of wat wij ons vertrouwen stellen. Meer specifiek kan de vraag gesteld worden waar we ons vertrouwen in stellen als het gaat om het goede (samen)leven. Stellen we ons vertrouwen in de eigen groep, in ons eigen gelijk of durven we ruimte te maken voor zowel onszelf als de ander?

Liefde

Waar hebben we vertrouwen in als het gaat om het goede (samen)leven? Sacks beantwoordt deze vraag met het Hebreeuwse woord *chessed*. In het Nederlands zouden we dit woord vertalen met liefde. Dat woord heeft hier geen zoetsappige betekenis. Het gaat niet over romantische liefde die komt en gaat. Liefde als grondslag voor het goede samenleven betekent niet dat je iedereen in de armen valt.

Wat liefde wél betekent, is dat je zowel oog hebt voor jezelf, als voor de ander. Dat je jezelf en de ander ten diepste niet ziet als middel of voorwerp ('het') om bepaalde doelen te bereiken, maar als waardevol in zichzelf ('jij'). Mensen – en in het onderwijs denken we dan in het bijzonder aan kinderen – zijn waardevol ongeacht hun status en nut voor de maatschappij, zonder aanzien des persoons en onafhankelijk van wat ze bijdragen.

Hoop

Vertrouwen in een liefde die ruimte maakt voor iedereen, op haar of zijn eigen manier, stelt ons in staat om de wereld niet alleen te zien zoals ze is, maar ook zoals ze zou kunnen zijn, een wereld vol belofte. Daarvoor is het essentieel om in dat vertrouwen op weg te gaan en relaties van liefde te leren bouwen.

Deze tweede taal van vertrouwen, liefde en hoop kan helpen, aanvullend op de ‘eerste taal’, om een goede omgang te vinden met diversiteit.

Perspectief op goed onderwijs

De tweede taal past bij de eigenheid van het bijzonder onderwijs. Het bijzonder onderwijs laat zich vanuit haar oorsprong niet primair aansturen door de overheid (Inspectie en wettelijke taakstellingen) – hoe belangrijk ook – en de markt (concurrentie met andere scholen), maar door de diepste overtuigingen van burgers over de vorming van jonge mensen met het oog op het goede leven. De vraag is nu of en wat deze tweede taal kan bijdragen aan het oplossen van vragen rondom (levensbeschouwelijke) diversiteit in het onderwijs. In de volgende sectie werken we dit verder uit.

3. SAMEN BOUWEN AAN DE SCHOOL

SOLVE-model
In dit project is het SOLVE-model ontwikkeld om vraagstukken in klas en school rondom diversiteit op te lossen (*to solve*).[7] Oplossen staat hier voor het ontwikkelen van een inclusief antwoord op diversiteit. Het SOLVE-model bestaat uit de volgende bouwstenen:

Sabbatical
De sleutel om te komen tot samenleven in klas, school en buurt als huis dat je samenbouwt, ligt volgens dit model in het regelmatig vormgeven van een sabbatical. In de CAO van het onderwijs kennen we al de sabbatical voor individuele werknemers. Sacks benadrukt het belang om ook gezamenlijk regelmatig een sabbatical vorm te geven. Een sabbatical is een moment van ontmoeting en inspiratie. In deze momenten staat de school stil bij wie ze is in klas en school, en wie ze wil zijn. Deze sabbaticals zijn katalysatoren van de tweede taal binnen de school.

Onderweg
De reden waarom een reguliere sabbatical zo'n cruciale rol speelt, is omdat het bouwen van een gezamenlijk huis tijd vraagt. Het bouwen van dit huis is geen *quick fix*, maar een langdurig proces, een reis, waarin stapje voor stapje het huis vorm krijgt. Tijdens deze reis kunnen we makkelijk de weg kwijt raken, kan de alledaagse praktijk het stuur in klas en school overnemen of kunnen andere motivaties als angst voor de ander de overhand krijgen.

Liefde
De motivatie die ten grondslag ligt aan het bouwen van een huis met ruimte voor iedereen, is die van liefde. Geen zoetsappige of romantische liefde, maar een liefde die jezelf en de ander (collega's en leerlingen) primair beschouwt als waardevol en uniek, en niet als instrumenten om bepaalde doelen te bereiken.

Vertrouwen
Waar hebben we vertrouwen in als het gaat om een omgang met diversiteit? Hebben we alleen vertrouwen in ons eigen gelijk, wat kan leiden tot polarisatie, of durven we ook vertrouwen te hebben in de ander, die misschien wel totaal anders is dan wij? Het perspectief van samenleven als het huis dat je samen bouwt, vraagt moed om te vertrouwen in de kracht van de liefde. Dit is geen naïeve oproep, alsof dat makkelijk zou zijn, maar vraagt om zorgvuldige en kleine stappen naar elkaar toe.

Exodus
Bijbelverhalen behoren tot het DNA van christelijke scholen, maar zijn vandaag de dag vaak aanleiding tot verlegenheid, onbegrip en weerstand. Tegelijkertijd kunnen de verhalen ons, te midden van onze vragen en realiteit, op een ander en bevrijdend spoor brengen. Sacks heeft vanuit de Bijbelse verhalen, in het bijzonder het grote reisverhaal dat Exodus heet, een metafoor op samenleven ontwikkeld dat omschreven kan worden als 'een huis dat je samen bouwt'. Het Exodusverhaal biedt ons een perspectief op het goede leven in tijden van diversiteit waarin vertrouwen in de kracht van de liefde een centrale rol speelt. Het is daarom zonde om de Bijbelse verhalen buiten beschouwing te laten. Ze kunnen ons juist een vruchtbare weg vooruit bieden. De kunst is dan wel om ze zó te laten klinken dat ze insluiten in plaats van uitsluiten en inspiratie bieden voor het bouwen aan een gezamenlijk huis voor iedereen.

7. Zie ook Jan Jorrit Hasselaar & Gerdien Bertram-Troost, Advent as Intervention: Towards Inclusive Education in Christian Schools, in *Studies in Interreligious Dialogue*, 29/1 (2019), 1-21.

Vormgeving in scholen

In dit project zijn we met diverse scholen op reis gegaan om een ‘school als huis dat je samen bouwt’ te verkennen als alternatief voor een polariserende omgang met diversiteit. In deze reis hebben we de gevoelde behoefte(n) en vragen van docenten en schoolgemeenschappen centraal gezet. De reis begint met een analyse van de vragen en behoeften die leven binnen een school. Eerste vragen kunnen betrekking hebben op hoe om te gaan met de toenemende diversiteit binnen de school. Er blijken echter dan ook aanvullende vragen te leven als het ontwikkelen van een eigentijdse narratief voor de school vanuit de tweede taal. Andere vragen leven er als het gaat om de levensbeschouwelijke vorming van docenten. De verschillende behoeften worden als vertrekpunt van de reis genomen, en worden gaandeweg scherper geformuleerd en/of aangevuld.

Aftrap

Na de analyse begint de reis met een studiedag(deel). Hierin worden de lijnen van het project uiteengezet en de eerste behoeften gecheckt. Met personeel wordt ook nagedacht over de vraag wie men als schoolgemeenschap is en wil zijn. Welke aspecten van de school passen bij die van het landhuis, welke bij dat van het hotel en welke bij dat van samenleven als huis dat je samen bouwt’. Wat is waardevol in de school om te behouden, wat kan er losgelaten worden, en wat kan er verder ontwikkeld worden? Tijdens de studiedag kunnen mensen zich ook melden om deel uit te maken van het kernteam.

Kernteam

Het ontwikkelen van school als een huis dat je samen bouwt, vraagt om initiatief van de directie binnen een school. Het project dient gedragen te worden door de leidinggevenden, anders heeft het weinig kans van slagen. Essentieel aan het project is wel dat het een project van iedereen wordt. Daartoe wordt er een kernteam vormgegeven. De kerngroep is bij voorkeur een representatieve afspiegeling van de school. In de kerngroep worden de te zetten stappen verkend en ontworpen. In het project komt expliciet naar voren dat je als schoolleiding serieus moet werken aan een veilige omgeving voor medewerkers om het over dit soort zaken te hebben. Juist omdat er kwetsbare en eerlijke onderwerpen aan bod komen is het van belang dat de kerngroep een veilige plek is, waarin ruimte is voor iedereen en alle vragen gesteld mogen worden (ook die de directie misschien minder leuk vindt). In de loop van de tijd kan het kernteam worden uitgebreid met andere medewerkers en scholieren.

Sabbatical

De sleutel om te komen tot school als huis dat je samenbouwt, ligt in het regelmatig vormgeven van een sabbatical. Het gaat hier om een gezamenlijk moment waarin je als school stilstaat bij de tweede taal van vertrouwen, liefde en hoop. Het is een moment waarop je expliciet ruimte maakt voor elkaar, in gesprek gaat over wat je bezighoudt en drijft, en van daaruit concrete stappen verder zet. De ervaring leert dat er altijd urgente zaken spelen die om aandacht vragen, bijvoorbeeld nakijkwerk, nieuwbouw of een accreditatie van de inspectie. Geheel terecht gaat hier de aandacht naar uit. Daarbij is het wel de vraag hoe blijvend ruimte te maken voor de tweede taal van vertrouwen, liefde en hoop. Hoe wordt en blijft deze tweede taal een levende werkelijkheid? In het project wordt zichtbaar dat het belangrijk is om aan te sluiten bij wat er al gaande is in de school.

Kerst en Pasen

Een gevoelde behoefte bij christelijke scholen met diverse achtergronden in de schoolgemeenschap blijkt een passende omgang met de christelijke feesten. Deze feesten worden doorgaans nog gevierd op de scholen, maar scholen vragen zich wel elk jaar weer af wat te doen. Daarom zijn we binnen dit project begonnen met het proberen inclusief vorm te geven van deze feesten. Het vormgeven van de feesten op deze manier zijn eerste stappen naar een inclusieve schoolgemeenschap.
De wijsheid van zowel Kerst als Pasen is dat het tijd vraagt om te komen tot verdieping. Kerst wordt voorafgegaan door vier weken van Advent. Pasen kent de vastentijd als aanloop naar het feest toe. Deze tijd blijkt bij uitstek een goed moment om te investeren in de tweede taal binnen de scholen. Samen met docenten en leerlingen hebben we voor deze momenten dan ook materiaal ontwikkeld om de tweede taal in de scholen te stimuleren. We hebben ons daarbij aan de hand laten nemen door Bijbelse verhalen als Mattheüs en Lucas. Eerst is er door de begeleider of in het kernteam een analyse gemaakt van welke menselijke ervaringen er in de verhalen rondom Kerst en Pasen spelen. Vervolgens zijn deze ervaringen en de thema’s die eruit voortkomen in de godsdienstles besproken met leerlingen waarbij gevraagd werd of ze de ervaringen en thema’s herkenden, en of en hoe ze een rol speelden in hun levens. Op deze manier is geprobeerd de feesten zo dicht mogelijk te laten aansluiten bij de wereld van de leerlingen, ongeacht hun achtergrond. Zie ook het volgend kader over Lucas 1 en 2.

Lucas 1 en 2
Het evangelie van Lucas is geschreven rond '80/'90 na Christus. Het is een zorgvuldig gecomponeerd verhaal, net als een muziekstuk. Zo zien we bijvoorbeeld twee gespiegelde geboorteverhalen. Het ene geboorteverhaal gaat over Johannes de Doper, het andere over Jezus. Het evangelie is geschreven voor specifieke doelgroepen, namelijk Joden en niet-Joden in het Romeinse rijk. De inzet om ervaringen zo te verwoorden dat ze herkenbaar zijn voor deze doelgroepen zien we ook terug in de compositie. Lucas kiest voor beelden afkomstig uit de Griekse en Joodse cultuur van die tijd. Het eren van een bijzonder iemand met een geboorteverhaal past in de Grieks-romeinse cultuur en vinden we bijvoorbeeld bij Hercules en Romulus. Ook een maagd die zwanger wordt, zoals Maria, is een terugkerend thema in de geschriften van de oude Grieken. Het verwijst naar een goddelijk, zeer belangrijk, geschenk. Een onvruchtbare vrouw die zwanger wordt, zoals Elisabeth, is daarentegen een terugkerend thema is in de geschriften van Israël. Het verwijst naar kantelpunten in het leven waar geen toekomst meer mogelijk lijkt, maar toch geboren wordt. De verwijzing naar David is ook gebaseerd op deze geschriften. David, de jongste zoon die door iedereen over het hoofd wordt gezien, blijkt een toekomst van vrede te kunnen openen. Zo componeert Lucas zorgvuldig zijn evangelie. Hij kan zich meten met de grote verhalenvertellers uit die tijd.

Door *close reading* van de compositie in Lucas 1 en 2 komen langzaamaan betekenisvolle vragen en thema's omhoog. De wijsheid van advent is dat het tijd vraagt om hierbij te komen, en een nieuw bevrijdend perspectief geboren te laten worden. Daarom bestaat advent uit vier weken, vier kaarsen, telkens een vlammetje meer op de krans waardoor het licht sterker wordt in de meest donkere periode van het jaar. We focussen ons op drie thema's:

1. Het kleine verhaal in het grote verhaal
Het begin van Lucas 2, 'en het gebeurde', zet de schijnwerpers op het centrum van de macht, keizer Augustus in Rome. Vervolgens draait Lucas de schijnwerpers, 'en het gebeurde', naar Bethlehem en de geboorte van een kind. Het verhaal lijkt te willen zeggen dat in dezelfde geschiedenis waar machthebbers het voor het zeggen lijken te hebben, er een perspectief van vertrouwen, liefde, hoop en vreugde geboren wordt in een weerloos kind. 'En het gebeurt'. Het perspectief kan ook nu de wereld van machthebbers op z'n kop zetten, en is vaak heel dichtbij, op onverwachte plekken.

2. Goed nieuws
In het verhaal klinkt een aantal keer 'wees niet bang' uit de mond van een engel. Het woord 'engel' betekent in het Grieks 'boodschapper'. Eerst krijgt Maria de boodschap te horen. Vervolgens zijn het de herders die eenzelfde boodschap ontvangen. In beide gevallen wordt 'wees niet bang' gevolgd door goed nieuws. Het verhaal laat daarmee zien dat bang-zijn of angst niet het laatste woord hoeft te hebben, en oriënteert ons op het goede nieuws van een leven dat in vertrouwen, hoop, liefde en vreugde vormgegeven kan en mag worden.

3. De wereld op z'n kop
De Bijbelse verhalen kennen een rijke traditie van vrouwen die met een lied hun stem verheffen tegen onderdrukkers en hen die alleen maar aan zichzelf denken: Mirjam (Exodus 15), Hanna (1 Samuel 2: 1-10) en Maria (Lucas 1: 46-55). Zij staan voor vrouwen, en mensen, die hun rug rechten, niet met geweld, maar met een lied en praktische daden. Ze zeggen 'ja' tegen het leven vanuit vertrouwen in een liefde waarin ruimte is voor een ieder zonder voorwaarden. Zo'n liefde kan de wereld op z'n kop zetten.

Op basis van bovenstaande drie thema's zijn er respectievelijk drie introducties gemaakt als ingrediënten voor een mooi en goed gesprek in de klas tijdens Advent (15-30 minuten). In zo'n gesprek gaat het niet om discussie en de ander overtuigen van jouw gelijk, maar om voor elkaar een veilige ruimte te creëren om te vertellen, te luisteren en door te vragen, ook al ben je het niet met elkaar eens.

De thema's en ervaringen werden ook in gesprek gebracht met het personeel tijdens gespreksdiners. De eerste vragen hadden betrekking op de leefwereld van de leerlingen, maar al snel bleek het personeel de ervaringen en thema's ook op hun eigen wereld te willen betrekken. Zoals een docent het verwoordde: "Docenten vinden het echt fijn om uit hun to-do list, uit de eerste taal, te komen".

Door middel van het gesprek in de klas en tijdens de gespreksdiners kwamen er betekenisvolle verhalen omhoog die we konden meenemen in het ontwerpen van het materiaal voor Kerst en Pasen.

Het ontworpen materiaal werd in de tijd van Advent en vasten behandeld in de mentorklas, tijdens vergaderingen of in andere gezamenlijke momenten binnen de school. Het bleek belangrijk, juist omdat veel docenten niet bekend zijn met of geschoold zijn in de tweede taal, om het materiaal van te voren met elkaar te bespreken. Hiertoe vonden dan ook een aantal sessies in de scholen plaats.

In deze sectie hebben we aangegeven hoe er concreet eerste stappen gezet zijn met diverse scholen op weg naar een inclusieve scholengemeenschap. Kerst en Pasen, op inclusieve wijze vormgegeven, kunnen dragers worden van school als huis dat je samen bouwt.

Op de volgende pagina's is een aantal verhalen met verwerking weergegeven die in de betrokken scholen zijn gebruikt tijdens Kerst en Pasen.

Bron foto: still uit YouTube film:
https://www.youtube.com/watch?v=jDbaR_1kQ_M

KERST: DE MUNTJES IN MIJN HANDEN

Verhaal bij advent

Na haar optreden in De Wereld Draait Door wordt Iris Hond door popzanger Prince uitgenodigd om te komen spelen in de Verenigde Staten. Iris is al op haar derde jaar begonnen met pianospelen. Al vroeg blijkt dat ze talent heeft. Iris besluit haar eigen weg te gaan en haar droom waar te maken: concertpianiste worden.

Ze meldt zich op haar 14e aan bij het conservatorium in Den Haag. Ze komt in een gastgezin terecht. De man in het gastgezin blijkt echter niet te vertrouwen. Iris vlucht de straat op en wordt dakloos. Overdag gaat ze naar het conservatorium. ‘s Nachts zwerft ze door de stad of slaapt ze in het conservatorium. Zo gebeurt het dat ze ‘s middags in het Concertgebouw in Amsterdam speelt, maar een paar uur later alweer samen is met daklozen op straat. Met andere woorden: Iris leidt een dubbelleven. Ze durft dit niet tegen haar ouders en haar vriendinnen en vrienden op school te vertellen. Iris loopt met een verhaal rond waar niemand van weet.

Op één van de avonden komt ze op straat een dakloze tegen, die haar geld vraagt om eten te kopen. Iris antwoordt geïrriteerd: ‘Zout op joh, ik heb zelf geen eens geld om te eten’. De dakloze kijkt Iris aan: ‘Blijf staan. Ik kom zo terug’. Het wachten duurt lang. Zou hij wel terugkomen? Na een paar uur komt hij inderdaad terug met een broekzak vol muntjes. Iris vertelt: ‘Hij strooide de muntjes in mijn handen, zodat ik eten kon kopen. Op dat moment kreeg ik zo’n bijzondere band met hem, Martin, en andere daklozen. Zij waren wél te vertrouwen. Bij hen voelde ik me veilig en geborgen’. Sindsdien heeft Iris veel prijzen gewonnen en treedt ze op in theaters en concertgebouwen met een mix van klassieke en popmuziek. Tegelijkertijd speelt ze in opvangtehuizen, gevangenissen en ziekenhuizen. De daklozen hebben haar leven verlicht. Nu wil zij muziek brengen op plekken waar ook verlichting nodig is. Muziek kan namelijk moeilijke situaties verlichten en ons even uittillen boven dakloos, gevangen of ziek-zijn.

Deze week begint advent. Advent is een periode van bezinning op weg naar Kerst. Advent betekent in het Latijn ‘toekomst’. In de Europese talen zijn er twee mogelijkheden om over de toekomst te spreken.

De eerste mogelijkheid vinden we in het Engelse woord future, dat afkomstig is van het Latijnse futurum. Het gaat hier om een toekomst waarop we als mens geen invloed hebben. Het leven lijkt wel een Griekse tragedie. Wat we ook doen, het lot heeft al beslist.

De tweede mogelijkheid vinden we uitgedrukt in het Nederlandse woord toe-komst, afgeleid van het Latijnse adventus. Hier wordt het leven niet bepaald door wat gebeurd is, zoals nare ervaringen. Hier kan er iets onverwachts op ons toe-komen, bijvoorbeeld een dakloze die muntjes in onze handen legt, waardoor er een nieuw perspectief kan ontstaan.
Het is van groot belang om anderen te helpen door muntjes in hun hand te leggen, muziek te maken of samen te spelen. Van even groot belang, maar misschien veel moeilijker, is om te laten zien wanneer we zelf muntjes, muziek of samen spelen nodig hebben. Op sociale media laten we vooral zien hoe goed het gaat, jong en oud, maar soms is er ook een ander verhaal te vertellen, dat we niet durven te laten zien.

Deze weken van advent en Kerst nodigen ons uit om stil te staan bij licht dat doorbreekt op plekken waar het niet wordt verwacht, maar wel hard nodig is. In dat licht wordt Kerst elk jaar opnieuw geboren, soms midden in de zomer.

Mindmap

Mindmap maken met de leerlingen. Wat is Advent? Wat heeft Advent volgens jullie met het verhaal van Iris te maken?

Verwerkingsvragen

1. Hoe zou het zijn om als zwerver op straat te leven?
2. Ken je de ervaring dat mensen niet te vertrouwen zijn? Hoe ga je daarmee om?
3. Wat bepaalt wie je bent? Waardoor laat je je bepalen?
4. Vind jij het lastig om hulp te vragen? Waarom wel? Waarom niet?
5. Heb jij wel eens hulp uit onverwachte hoek gekregen?
6. Ken jij mensen die wel wat ‘muziek’ kunnen gebruiken, bijvoorbeeld in de projectweek?

Muzieksuggesties

- Iris speelt Prince’s ‘Purple rain’
- Iris speelt in een opvang voor daklozen

Bron foto: Shutterstock

TWEE KONINGEN

Kerstverhaal

Het kerstverhaal is een zorgvuldig samengesteld verhaal. Aan de oppervlakte gaat het over een kindje dat lang geleden en ver weg in Bethlehem werd geboren. We doen het verhaal echter tekort als we stil blijven staan bij toen en daar. Onder de oppervlakte daagt het kerstverhaal ons uit om in het hier en nu stil te blijven staan. Het vraagt om even te stoppen met Snapchat, appen, Instagram en Facebook. Voor een goede verstaander gaat het verhaal namelijk om de vraag hoe we met onszelf en met elkaar willen omgaan op social media, in de klas, op school, in de buurt en in de grote wereld.
In het kerstverhaal wordt Jezus geboren in een samenleving waar wij ons maar weinig bij voor kunnen stellen. Lang niet iedereen telde mee: gehandicapte kinderen werden alleen maar geboren om te sterven. Dat gold op sommige plaatsen ook voor meisjes. Slaven bestonden alleen om elke gril van hun meester of meesteres te beantwoorden. Buitenlanders en vreemdelingen werden niet als mens gezien. En – op het gymnasium welbekend – gladiatoren wier taak het was om te moorden of vermoord te worden, waren entertainment voor het publiek.

Koning Herodus

Het kerstverhaal laat ons twee manieren van samenleven zien. Enerzijds de wereld van koning Herodes. Het is een wereld van macht, bezit en controle. Als de wijze mannen komen vertellen dat er een nieuwe koning is geboren, schrikt Herodes. Hij is bang om zijn positie van macht en status te verliezen aan een nieuwe koning. Alles wat zijn positie bedreigt, moet uit de weg geruimd worden, ook al zijn dat kleine kinderen. Koning Herodes doet denken aan andere verhalen uit de Hebreeuwse Bijbel. Herodes blijkt een kopie te zijn van de farao van Egypte. De farao werd gezien als de zoon van God, maar wel één die uit angst om zijn positie te verliezen ook kinderen in de rivier gooide. Vandaag de dag liggen de verhalen over een koning Herodes of een farao voor het oprapen. Herodes staat misschien wel voor een manier van samenleven van het dikke ik, waarin jij centraal staat en anderen naar jouw pijpen moeten dansen.

Koning Jezus

Anderzijds zit in het kerstverhaal de wereld van dat kindje dat geboren wordt in Bethlehem. Dat kindje zou in zijn leven laten zien dat er ook een andere manier van samenleven is. Deze manier wordt gevormd door een vorm van liefde. Niet een strijd om macht of om gezien te worden, maar een liefde waarin de ander er mag zijn zoals hij of zij is, en waarin jij er ook mag zijn zoals jij bent.

Het is natuurlijk niet zo dat de wereld sinds de geboorte van Jezus helemaal veranderd is, en ook niet dat religies daar altijd positief aan hebben bijgedragen. Dikwijls vraag je je af of koning Herodes gewoon niet te sterk is. Is liefde niet alleen maar een zoethoudertje of een mantel om van alles mee te bedekken? Toch wijst het kerstverhaal ons op een liefde waar op te bouwen valt. Niet voor niets zei Eberhard van der Laan, de in 2017 overleden burgemeester van Amsterdam, dat zijn liefste wens was dat Amsterdam de lieve stad mag blijven die ze is. Het is een liefde die zegt: jij bent nodig, er wordt op jou gewacht, zonder jou kunnen we niet: rijk en arm, meisje en jongen, moslim, atheïst, jood en christen, homoseksueel en heteroseksueel. Jij bent onmisbaar. Kerst oriënteert ons op de vraag aan welke samenleving wij bij willen dragen. Is dat een samenleving waarin de hardste schreeuwer het voor het zeggen heeft en het kwetsbare met voeten wordt getreden? Of willen we bijdragen aan een toekomst waarin we ruimte maken voor elkaar, hoe moeilijk ook? Een toekomst die niet doof is voor onze pogingen om haar een beetje mooier te maken.

Mindmap

Mindmap maken met leerlingen. Wat is liefde? Wat heeft Kerst volgens jullie met liefde te maken? Waarom komt het dat liefde vaak z'n softe klank heeft gekregen dat we het nauwelijks meer durven te gebruiken?

Verwerkingsvragen

1. Wie is jouw held of voorbeeld? Hoe ziet onze klas of school eruit als we ons gaan gedragen op zijn of haar manier?
2. Vind jij dat mensen teveel met zichzelf bezig zijn?
3. Wat is liefde?
4. Hoe zorgen we ervoor dat we niet alleen met Kerst betrokken zijn bij anderen?
5. Hoe ziet jouw ideale samenleving eruit? Lijkt die op de samenleving van het dikke ik? Of op die samenleving van liefde waarin ruimte is voor iedereen?

Bron foto: https://www.standard.co.uk/news/london/the-best-pictures-of-tower-of-londons-stunning-armistice-memorial-lights-a3981516.html (Jeremy Selwyn)

EEN KLEINE VREDE IN DE GROTE OORLOG

Kerstverhaal

Op 11 november 2018 was het precies een eeuw geleden dat de Grote Oorlog tot een einde kwam met een wapenstilstand ondertekend door de geallieerde en Duitse legerleiding. De Eerste Wereldoorlog was één van de grootste en afschuwelijkste gebeurtenissen uit de twintigste eeuw. Landen trokken massaal ten oorlog. In 2018 begon de herdenking van de Grote Oorlog op 5 november met een imposante fakkelherdenking bij de Tower of London. De vlammen van de fakkels stonden voor twee dingen: Het einde van de Eerste Wereldoorlog, en het licht dat daarna weer terugkeerde. Wat weinigen weten is dat het licht ook in de Eerste Wereldoorlog zelf al brandde, op een onverwachte plek, ontstoken door de laagsten in rang.

December 1914, het is stil, muisstil aan het Westelijk front. Duitsers aan de ene kant, en geallieerden, Belgen, Fransen en Britten aan de andere kant hebben zich, vaak slechts zo'n honderd meter van elkaar verwijderd, ingegraven in loopgraven. Plotseling wordt de stilte over het Vlaamse land verbroken. Is het weer kanongebulder? Nee, er klinkt een stem, een Duitse stem, die zachtjes zingt: Stille Nacht! Heil'ge Nacht! Vervreemd zweeft het lied over de geboorte van het vredeskind over het uiteengerukte en doodse land. Maar dan barst het gezang los vanuit de Duitse loopgraven en golft het over de velden van Vlaanderen. Aan de andere kant blijft het even stil, tot de geallieerden beginnen te klappen en te roepen 'More, more.' De Duitsers antwoorden met 'Merry Christmas, Englishmen' en 'We not shoot, you not shoot'. Op de borstweringen, die boven de loopgraven uitsteken, worden kaarsen gezet en aangestoken, even later flakkeren ze als een lichtgevend lint op in de duisternis.

Het nieuws van de vrede in Vlaanderen verspreidt zich als een lopend vuurtje door de loopgraven; van de Noordzee tot aan de Zwitserse grens leggen vijanden de wapens neer en gaan samen kerstmis vieren. Ze begraven de doden, drinken champagne met elkaar, roken samen een sigaret en spelen een potje voetbal. Brieven over dit kerstwonder vinden hun weg naar huis: "Ook onze tegenstanders hadden lampen en borden met kerstwensen opgesteld. Het was fantastisch om te zien … Hoewel de Engelsen over het algemeen beroepssoldaten zijn, zitten er heel fatsoenlijke mensen bij. Ik moet zeggen dat ik me Kerstmis in de loopgraven nooit zo had voorgesteld, maar het was het mooiste kerstfeest dat ik ooit heb meegemaakt."

Deze kleine vrede met kerst 1914 is een unicum. Nooit eerder is zo'n van onderaf door gewone mensen uitgeroepen vrede voorgekomen, in geen enkele oorlog. *"It was the most wonderful thing of the war"* leest men later in ooggetuigenberichten in Engelse kranten.

Helaas is deze kleine vrede van korte duur. In hun hoofdkwartieren achter het front kijken de generaals met verbijstering naar de berichten die binnenkomen. Hoe halen de soldaten het in hun hoofd. De generaals geven een algemeen verbod op verdere ontmoetingen tussen Duitsers en geallieerden. Op sommige plekken weten de soldaten de kerstvrede nog een aantal weken te rekken, maar dan dooft het licht. De Grote Oorlog barst in volle hevigheid uit en de loopgraven worden alsmaar dieper. In totaal laten 10 miljoen soldaten en 6 miljoen burgers het leven. Pas vier jaar later zwijgen de kanonnen weer, 11 november 1918.

Videosuggestie

1. Over de kleine vrede aan het westelijke front (3:19 minuten)
2. Peter Vandermeersch, hoofdredacteur van een krant (NRC), blikt in De Wereld Draait Door terug op de herdenkingen van de Eerste Wereldoorlog (17:20 minuten)

Verwerkingsvragen

1. Heb jij iets meegekregen van de herdenkingen van het einde van de Eerste Wereldoorlog? Welke gedachten kwamen er bij jou op bij al die herdenkingen? Wat maakte indruk op jou?
2. Vind jij het belangrijk dat we stil staan bij de Eerste Wereldoorlog (of de Tweede Wereldoorlog)?
3. Wij leven niet in echte loopgraven in de grond, maar ken jij situaties waarin mensen tegenover elkaar staan? Wat heb je in zulke situaties nodig om dichter bij elkaar te komen? Kan zo'n bij elkaar komen dan blijvend zijn?
4. Ken je ook situaties van iemand die tegenover jou leek te staan, maar die ineens meer met jou gemeen had, zodat je wel goed met elkaar kon omgaan? Wat was de gedeelde taal die jullie vonden?

PASEN

Introductie

De weken voor Pasen. De paaseitjes liggen al enige tijd in de supermarkt, maar nu spat ook het geel van de supermarktfolders af. Passieconcerten zijn niet meer te tellen, en ook Paaspop staat voor de deur. De lente hangt in de lucht, de voorjaarsstemming stijgt en de dagen worden langer.

Maar het kan ook zijn dat dit alles ons gedeeltelijk of geheel vreemd blijft, dat er te veel is wat ons in de weg zit om te kunnen zien dat Pasen nadert. We lopen doelloos rond en zien niet waar de uitgang is.

In beide gevallen is er een oud verhaal dat ons bij de hand neemt om de wijsheid van Pasen te proeven: het Exodusverhaal. Het Exodusverhaal wordt al duizenden jaren verteld in de tijd van Pasen. Wie het Exodusverhaal oppervlakkig leest, zal denken dat het gaat over een God die met tien plagen de slaven uit het Egypte van de farao bevrijdt. Volgens de Britse rabbijn Jonathan Sacks mis je daarmee de kern. Voor een goede verstaander blijkt in het Exodusverhaal een tweede laag verborgen te zitten. In de laag onder de oppervlakte gaat het niet primair over een God die ons vrijmaakt van de farao's die ons in hun greep hebben. Het verhaal laat ons zien dat we pas echt vrij worden als we zelf verantwoordelijkheid leren nemen om los te komen van wat ons gevangen houdt. Daarvoor hebben we wel een ander nodig. Zo kan het zijn dat iets of iemand ons op het goede spoor zet, met ons meeloopt of in ons gelooft, maar wil bevrijding blijvend zijn, dan zullen we zelf het initiatief moeten nemen.

Het oorspronkelijke verhaal gaat over een groep slaven die zich vrij maakt van een farao die hen gevangen houdt. Het is echter nooit bedoeld als alleen maar een historisch verhaal. In elke tijd en context wil het opnieuw verteld worden. In de Bijbel lezen we in het Nieuwe Testament dat Jezus vlak voor zijn dood met dit verhaal het Paasfeest vierde. We lezen in het paasverhaal van de dood en opstanding van Jezus van Nazareth over een bevrijdende liefde die zich niet in een graf laat stoppen. In de recente geschiedenis speelde het Exodus-thema een cruciale rol in het leven en de toespraken van Martin Luther King. In elke tijd en context worden mensen uitgenodigd het verhaal van bevrijding, hoop, vertrouwen en liefde opnieuw vorm te geven, op een manier die lucht, vrijheid en perspectief geeft in het hier en nu.

We werken het Paas-thema uit aan de hand van twee kleine verhaaltjes met werkopdrachten die gebruikt kunnen worden in de klas in de weken voor Pasen. Het eerste verhaal laat Pasen zien als een feest van vrijheid, ongeacht je achtergrond of overtuiging. Het tweede verhaal zet ons in deze tijd van verharding en polarisatie stil bij de kracht van de liefde. De liefde is hier niet zoetsappig, maar een kracht die verschil kan maken in levens, bij uitstek van jongeren, en samenlevingen.

Bron foto: http://www.dewereldwonderen.nl/7-wereldwonderen/klassieke-wereldwonderen/piramide-van-cheops/attachment/piramide-van-cheops-1/

PASEN, HET FEEST VAN DE VRIJHEID

Paasverhaal

Wie wel eens naar Egypte op vakantie is geweest, kent de oude piramides in de woestijn. Daar begint een oud verhaal uit de Bijbel, het Exodusverhaal. We zullen zo zien waarom dat zo heet. Het begint met een verhaal over slaven uit een ander land, Israël, die in het oude Egypte het zware werk moesten doen, zoals het bouwen van de piramide van Cheops.

Deze piramide werd gebouwd als grafmonument voor de koning, farao Cheops. Omdat hij zichzelf heel belangrijk vond, moest het van hem een geweldig bouwwerk worden. Toen het af was, was het ruim 146 meter hoog en 230 meter breed. Vierduizend jaar lang, tot in de 19e eeuw, was deze piramide het hoogste gebouw ter wereld. Voor de bouw waren meer dan 2 miljoen stenen nodig van elk bijna 2300 kilo. Tijdens de bouw van de piramides kwamen veel slaven om het leven. De bouwwerken waren voor de farao's veel belangrijker dan het leven van de slaven.

Het Exodusverhaal legt zich niet bij deze situatie neer. Het vertelt hoe de slaven uit Israël uiteindelijk worden bevrijd uit de onderdrukking door de farao en wegtrekken uit Egypte. Exodus betekent dan ook uittocht, weggaan uit een situatie van onderdrukking. Mozes, een zoon van slaven die door de farao is geadopteerd, wordt geroepen om de slaven naar een ander leven te leiden. Maar de slaven moeten vooral zichzelf vrij leren maken, anders zal de vrijheid nooit langdurig zijn.
Het is een oud verhaal, maar voor een goede verstaander gaat het vooral over ons, hier en nu, ook in Nederland. Ook in ons eigen leven kunnen we ons gevangen voelen en zijn er 'farao's' die ons tegenhouden om vrij en gelukkig te zijn. Dan wil dit verhaal ook ons helpen om onszelf vrij te maken.

Joodse mensen denken elk jaar tijdens hun paasfeest terug aan dit verhaal van bevrijding. Ook Jezus deed dat toen hij vlak voor zijn dood het joodse paasfeest vierde. Christenen vieren met Pasen dat de liefde die mensen wil laten bloeien zich niet in een graf laat stoppen.

In de geschiedenis heeft het Exodusverhaal veel mensen moed gegeven om voor hun bevrijding te strijden. Zo ook in de rumoerige jaren '50 en '60 van de vorige eeuw in de Verenigde Staten. In 1955 weigerde Rosa Parks, een Afro-Amerikaanse vrouw, in de bus haar zitplaats in het voor mensen met een donkere huidskleur gereserveerde deel achterin af te staan aan een blanke passagier. Volgens de wet in Alabama moesten mensen met een donkere huidskleur dat doen als het voor blanken

gereserveerde voorste deel van de bus vol raakte. De politie kwam erbij en Rosa kreeg een boete van 10 dollar. Toen ze weigerde te betalen, werd ze gearresteerd en in februari 1956 berecht voor verstoring van de openbare orde. Door haar actie werd ze ontslagen en ook met de dood bedreigd.

De Amerikaanse dominee Martin Luther King kreeg lucht van de zaak en begon een geweldloze bus boycot, waardoor het busbedrijf bijna failliet ging en uiteindelijk de scheiding van mensen met een blanke huidskleur en mensen met een donkere huidskleur in zijn bussen moest afschaffen. Dit leidde tot meer protesten tegen de rassenscheiding.
Het Exodusverhaal inspireerde Martin Luther King tot de toespraak *'I have a dream'* die hij in 1963 hield. Het is één van de meest beroemde toespraken aller tijden. In een situatie die voor mensen met een donkere huidskleur meer op een nachtmerrie leek, sprak hij over de droom van vrijheid en liefde: "Ik heb een droom dat de zoons van voormalige slaven en de zoons van voormalige slavenhouders ooit op de rode heuvels van Georgia aan de tafel van broederschap zullen zitten." Zijn toespraak was een belangrijke stap op weg naar de Burgerrechtenwet van 1964, die de belangrijkste vormen van discriminatie van Afro-Amerikanen en vrouwen verbood.

Zo willen de verhalen achter het Paasfeest steeds weer mensen helpen om niet vast te blijven zitten in wat hen gevangen houdt. De verhalen willen hier en nu mensen vertrouwen en hoop geven en zo een toekomt mogelijk maken voor iedereen.

Videosuggesties:

- Film The Prince of Egypt (97 minuten) of
  Film The Prince of Egypt (6:12 minuten)
- Martin Luther King, I have a dream (6:47 minuten)
- The Neville Brothers, 'Sister Rosa'

Verwerkingsvragen

Ik

1. Wat houdt jou in de greep of kan jou in de greep houden?
2. Wie of wat heb jij nodig om uit deze greep te komen?
3. Hoe zie jouw leven eruit als je uit deze greep bent, met andere woorden: wat is jouw droom?
4. Welke verantwoordelijkheid kun jij nemen om uit deze greep te komen of te blijven?

De ander

5. Ken jij iemand in jouw omgeving die in de greep is van iets of iemand?
6. Wat kan hij of zij voor zichzelf betekenen?
7. Kun jij iets voor hem of haar betekenen?

De samenleving

8. Zijn er vandaag de dag krachten die de samenleving in hun greep houden of kunnen houden?
9. Wat heeft de samenleving nodig om uit deze greep te komen?
10. Hoe ziet de samenleving er dan uit, met andere woorden: wat is jouw droom voor het samenleven?
11. Wat moeten wij met elkaar doen om uit deze greep te komen of te blijven?

Bron foto: https://www.groene.nl/artikel/de-sociale-rol-rap-van-belgie

JIHAD VAN DE LIEFDE

Paasverhaal

Over geen enkele plaats in België is de laatste jaren zo veel geschreven als over de zes vierkante kilometer op loopafstand van het centrum van Brussel. Het is de plaats Molenbeek. Zo'n drie jaar geleden kwam Molenbeek onder een vergrootglas te liggen. Een aanzienlijk deel van de terroristen die op 13 november 2015 aanslagen pleegden in Parijs bleken er vandaan te komen. De enige nog levende van het stel, de in Molenbeek opgegroeide Salah Abdeslam, werd er vier maanden later opgepakt. Bij de aanslagen in Brussel, 22 maart 2016, was opnieuw één van de betrokkenen afkomstig uit Molenbeek. Molenbeek werd dan ook wel tot broeinest van het kwaad uitgeroepen. Wie luistert er dan nog als je een Marokkaanse Belg en moslim bent en in Molenbeek woont? Toch verschijnt er in 2017 een klein boekje uit Molenbeek:

Als ik niet had meegemaakt wat ik heb
meegemaakt
Als niemand me ooit het woord had gegeven
Als niemand me ooit de kans had gegeven om te spreken

Had je nooit gehoord wat ik te zeggen heb
Ik, metrobestuurder,
Was een moslim zoals velen,
Die je niet hoort,
Die je niet ziet

Maar die o zo talrijk zijn

Aan het woord is Mohamed El Bachiri. Hij is de man van Loubna Lafquiri, zijn grote liefde en moeder van zijn kinderen. Loubna kwam op 22 maart 2016 om het leven bij de aanslagen in Brussel:

Wat een buitengewoon zeldzame parel had ik.
Ze bracht me zoveel vreugde enkel door bij me te zijn.
Wat een geluk om zo'n mooie, intelligente vrouw
met zo'n groot hart te hebben…
We hebben onze kinderen altijd beschut tegen
oorlog en waanzin.
Maar het ergste is ons helaas overkomen.

Oog in oog met het onvatbare, wat moet ik aan de kinderen vertellen?

In zijn 'Een jihad van liefde' praat Mohamed over zijn jeugd in Molenbeek, de liefde voor zijn vrouw en zijn leven na de aanslagen. Als eerbetoon aan zijn vrouw buigt Mohamed het leed dat hem is aangedaan op moedige en veerkrachtige wijze om in een boodschap van liefde en medemenselijkheid, waarbij hij westerse moslims oproept tot een meer humanistische benadering van de islam. Het resultaat is een sobere tekst van een ongelooflijke wijsheid:

Ik loop te malen, het is nacht, het is koud.
Opeens ben ik verlamd door de angst.

In mij zie ik en hoor ik een stem
die brandt met duizend fluisterende vuren.
Komt dat door het lawaai van de stilte
of het licht van de duisternis?

'Vrede zij met jou en de mensheid.
Hou van je naaste, ook al is hij slecht.
Laat iedereen heil vinden in zijn overtuigingen,
zijn geloof, zijn filosofie.
Een ieder die ijvert voor het goede heeft het
aanzien van een held.
Jullie worden nog mooier als jullie elkaar de hand
geven.
Ik bid voor vandaag en voor morgen.
Mensheid, vergeet nooit dat ik deel van jou ben.
Later keer ik terug naar de almachtige.
Nooit zul je aan de kant van onrechtvaardigen en
misdadigers staan.
Je zult je richten tot de goede mens uit alle vier de
hoeken van de wereld.
Gezegend zij de mensheid.
Moge de liefde overwinnen.'

Werkvorm

Mohamed El Bachiri beschrijft op eigen wijze en op zijn eigen manier wat liefde voor hem betekent. Liefde is voor hem niet zoetsappig, maar een bron waaruit leven voor iedereen mogelijk wordt. Welke vorm zou jij kiezen als je iets over liefde mocht schrijven of maken. Welke woorden, welke rap, welke kunstwerk zou er dan verschijnen?

Wil je hierover doorpraten? Neem dan contact op met Guido de Bruin via 06 15 90 44 26 of gdebruin@verus.nl.

Ga voor meer informatie naar www.verus.nl/diversiteitopschool

Vereniging voor katholiek
en christelijk onderwijs

Postbus 381, 3440 AJ Woerden
T 0348 74 44 44 | info@verus.nl | www.verus.nl